

ИЗВЕШТАЈ

Наслов на проектот:

”ОЦЕНУВАЊЕ НА БИЗНИС ЦИКЛУСИТЕ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА”

Носител:

Економски институт-Скопје

Раководители:

- д-р Билјана Ангелова
- д-р Искра Станчева-Гигов

Соработници:

- д-р Татјана Петковска Мирчевска
- д-р Климентина Попоска
- д-р Неда Петроска-Ангеловска
- д-р Диана Бошковска
- д-р Владимир Петковски

СОДРЖИНА

ВОВЕД

1. ТЕОРЕТСКИ АСПЕКТИ НА БИЗНИС ЦИКЛУСИТЕ

1.1. Поим и карактеристики на бизнис циклусите во економијата

1.2. Теории за економскиот циклус

2. ЦИКЛИЧНОТО ОДНЕСУВАЊЕ НА ЕКОНОМСКИТЕ ВАРИЈАБЛИ И ИНДИКАТОРИ

3. ВИДОВИ НА ИНДИКАТОРИ ЗА СЛЕДЕЊЕ НА АКТИВНОСТИТЕ НА БИЗНИС ЦИКЛУСОТ

4. КРЕИРАЊЕ НА ИНДИКАТОРОТ НА СОВПАЃАЊЕ

4.1. Преглед на литература

4.2. Податоци и методологија

4.3. Интерпретирање на резултатите добиени за вредноста на индикаторот на совпаѓање

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

РЕЗИМЕ

Економската активност во секоја една пазарна економија се одвива нерамномерно минувајќи низ нагорна и надолна фаза во својата динамика. Пазарната економија е подложна на бизнис циклуси кои меѓусебно се менуваат со поголема или помала правилност. Под бизнис циклуси се подразбираат флукуациите на вкупното производство, доходот и вработеноста. Со цел да се следат активностите на секој еден бизнис циклус, во теоријата и практиката се применуваат неколку циклични индикатори. Во основа тие може да се класифицираат во три категории според нивниот вообичаен тајминг кога се пресметуваат во однос на бизнис циклусот и тоа: водечки индикатори (Leading indicators), индикатори на совпаѓање (Coincidence indicators) и индикатори на заостанување.

Индикаторите за следење на активностите на бизнис циклусот (особено индикаторот на совпаѓање и водечкиот економски индикатор) уште од нивното воведувањето од страна на Мичел и Барнс во 1938 година се во фокус на внимание и на академскиот свет и на креаторите на политиката. Водечките индикатори се тие кои обично се користат како алатка за предвидување на развојот на бизнис циклусот, додека пак индикаторите на совпаѓање се користат како алатка за проценка на тековната состојба на

деловниот циклус и евентуално за предвидување на непосредната иднина. Меѓутоа, во последните две децении со зголемување на значењето на овие два индикатори како резултат на проширување на литературата која се однесува на нив, се менуваат традиционалните улоги кои ги одиграле овие два индикатори. На тој начин денес, покрај нивната оригинална употреба, водечките индикатори исто така може да се користат со цел да ги оценат сегашните услови во бизнис циклусот, додека индикаторите на совпаѓање може да бидат така конструирани со цел да произведат прогнози за идниот развој на деловниот циклус.

Имајќи ја предвид важноста на овој вид на индикатори во рамки на овој проект фокусот е ставен на прикажување на начинот на кој е конструиран индикаторот на совпаѓање на реалните економски активности користејќи го пристапот на динамички фактор моделот (dynamic factor model), комбиниран со корелациона анализа, logit и Марковиот модел на преклопување (Markov switching model). Со цел полесно да се разбере конструирањето на овој индикатор, тоа поконкретно е претставено преку примерот на Република Хрватска. Деталното прикажување на сите потребни чекори во развиената методологија на примерот на Хрватска е направено со цел да послужи како пример за тоа како и во Република Македонија би можел да се изгради еден ваков композитен индикатор на совпаѓање кој би ја проценувал тековната состојба на деловниот циклус, а што е секако особено важно при донеувањето на деловните одлуки и при креирањето на макроекономските политики на економијата.

Интересот во овој проект е фокусиран на оригиналната функција на индикаторот на совпаѓање, односно на неговата употреба како алатка за да се проценат тековните услови на бизнис циклусот. Условите на бизнис циклусот се од исклучителна важност во било која економија ширум светот. Бизнис секторот, финансиските пазари и институциите одговорни за спроведување на различни економски политики, посветуваат огромни ресурси за проценка на континуираното развивање на состојбата на реалната економија. Со цел да се избегнат недостатоците на единствениот показател за условите на бизнис циклусот кој е достапен од официјалните статистички канцеларии (служби), а тоа е Бруто домашниот производ (БДП), се преземаат напори за прецизно утврдување на тековната состојба на реалната економија, кои се неопходни. Како главни недостатоци кои се однесуваат на БДП се следниве: податоците за БДП се достапни минимум на квартално ниво, се објавуваат со значително задоцнување и се предмет на периодични ревизии, односно измени. Бидејќи овие карактеристики на БДП се несоодветни за навремена, прецизна анализа, како и анализа базирана на последните промени, во литературата се развиени неколку нови пристапи со цел да се најдат алтернативни решенија за апроксимирање (приближување) на условите на бизнис циклусот.

За таа цел, во последните две декади, се појавиле два пристапи за мерење на развојот на бизнис циклусот како особено моќни и значајни. Првиот пристап е тој кој го користи Марковиот модел на преклопување со цел да го изгради индикаторот за состојбата на деловниот циклус, додека другиот го користи моделот на динамички фактор. Друг начин на примена на овие пристапи во литературата е комбинација од двата пристапи. Тоа е направено во Република Хрватска во еден труд кој е земен како пример за овој проект, а каде за да се конструира индикаторот на совпаѓање на реалната економска активност во Хрватска се комбинираат Марковиот модел на

преклопување и моделот на динамички фактор. Притоа, најпрво се проценува веројатноста за влегување во рецесија на БДП податоците со примена на Марковиот модел на преклопување со фиксни веројатности. Потоа, се користи корелациона анализа комбинирана со logit моделите со цел да се селектираат сериите кои внимателно ги следат целокупните тенденциите на бизнис циклусот и пресвртните точки проксирани (определени) од веројатноста за влегување во рецесија. Следно, се утврдуваат четири макроекономски агрегатни временски серии кои најмногу се совпаѓаат со тенденциите на бизнис циклусот и потоа се применува моделот на динамички фактори со цел да се добие една варијабла (односно композитен индикатор на совпаѓање) кој ја претставува општата состојба во економијата.

Придонесот во литературата од детално појаснување и примена на оваа методологија е двоен. Бидејќи истражувањето за градење на индикатори на совпаѓање за европските пост-транзициони економии е релативно ретко, овој проект ја разјаснува важната, а сепак речиси занемарена тема. Најдоброто од се е дека овој проект ја разгледува детално применетата методологија во првата студија која применува комбинација од Марковиот модел на преклопување, logit и моделот на динамички фактор со цел да се измерат условите на бизнис циклусот за една европска пост-транзициона земја, што потоа во иднина ќе може да се искористи за директно развивање и примена на таа методологија и во македонски услови. Вториот придонес на проектот е поврзан со прикажување на начинот за изборот на варијабли кои влегуваат во индикаторот на совпаѓање (односно спецификацијата на динамичниот фактор модел). Овој избор е честопати произволен, така што се потпира на интуиција и не се базира на било каков вид на формално економетриско тестирање. Таквиот релаксиран пристап може да биде соодветен за развиените економии како САД, Велика Британија или Германија кои имаат многу литература за мерење на условите на бизнис циклусот, но, секако, не е најсоодветен за пост-транзиционите економии. Поради недостаток на истражување за моделирање и мерење на условите на бизнис циклусот во пост-транзиционите економии, литературата не нуди сугестии или консензус за најсоодветни компоненти за композитниот индикатор на совпаѓање (composite coincident indicators - CCI). Оттука, во овој проект, наместо произволно избирање на серии кои влегуваат во спецификацијата на динамичките фактори, се предлага формална процедура во три чекори за избирање на најсоодветните серии како што е тоа направено во разгледуваниот пример со Хрватска.

Најнапред целта на овој проект е да се согледаат сите можни индикатори кои се применуваат со цел да се оценат бизнис циклусите и посебно внимание да се посвети на индикаторот на совпаѓање кој во Република Македонија досега не се применувал, а неговата примена би придонела многу во оценување на тековните состојби во бизнис циклусот во иднина. Со цел подобро да се разбере примената на овој индикатор се согледува конкретниот пример за примена на овој индикатор во Република Хрватска како единствена економија од пост-транзиционите економии која со примена на претходно соодветно развиена методологија и утврдување на најсоодветните компоненти кои ќе влезат во индексот на совпаѓање успева да направи оценка на бизнис циклусот во текот на конкретниот анализиран период. На тој начин преку прикажување на методологијата, деталните чекори кои се преземаат, податоците и добиените резултати се очекува дека ќе се олесни примената на овој индикатор и во Република Македонија во

иднина. Генерално, овој проект е спроведен заради потребата да се развие индикаторот на совпаѓање во Република Македонија, односно со овој проект се презентира потребата од градење на алатка за следење на македонската економија преку достапни информации за состојбата, а со цел донесување одлуки за идните краткорочни макроекономски циклуси.

Методолошкиот приод што се користи при истражувањето на проектот е прелиминарно одреден од предметот на истражување и неговата специфика. Затоа при истражувањето се користат повеќе научно-истражувачки методи како што се: метод на анализа, метод на синтеза, индуктивно-дедуктивниот метод, компаративен метод и логички метод врз основа на што се доаѓа до соодветни заклучоци кои непосредно го објаснуваат истражуваниот предмет. Во проектот исто така се прикажани и детално разработени два многу напредни статистички модели: динамички фактор модел и Марков модел на преклопување со кои се гради индикаторот на совпаѓање, а сето тоа попластично е прикажано преку примерот на Република Хрватска.

Во првиот дел од проектот е дадено поимното определување и основните карактеристики како и најпознатите теории кои ги третираат бизнис циклусите во економијата, а во вториот дел е прикажано цикличното однесување на економските варијабли и индикатори зависно од фазата во која се наоѓа економскиот циклус. Во третиот дел накусо се прикажани видовите на индикатори за следење на активностите на бизнис циклусот. Во четвртиот дел се елаборираат трите најчесто користени пристапи за мерење на состојбата на бизнис циклусот и прегледот на литература за композитниот индикатор на совпаѓање во европските пост-транзициони економии. Во тој дел е прикажана и методологијата која се користи за градење на моделот на параметарски единствен-индекс во кој состојбата на бизнис циклусот е една варијабла која не е директно мерлива, а е заедничка за четири макроекономски временски серии кои се детектирани дека имаат силна корелација со тенденциите на бизнис циклусот и неговите пресвртни точки. Во рамките на овој дел исто така се и прикажани главните наоди, вклучувајќи го и новоизградениот индикатор на совпаѓање за Хрватска кој може да послужи како добар пример за идните истражувања кои треба да се направат во Република Македонија применувајќи ја оваа методологија на истражување.

Со примената на индикаторот на совпаѓање на примерот на Република Хрватска се прикажува следењето на активноста на бизнис циклусот на месечно ниво, за одреден период и се согледуваат суптилните промени кои се случиле во еден краток временски период и се утврдува реалната зачестеност на врвовите и падовите на бизнис циклусот во времето кога тие всушност се случуваат. На тој начин се документираат "официјалните" пресвртни точки во бизнис циклусот и се обезбедуваат потрошувачите, бизнис лидерите и креаторите на политиката со информации за тековната состојба на економијата и насока во која би можела да се движи економијата во иднина.

Притоа со добиените резултати е констатирано дека композитниот индикатор успешно ја исполнува својата цел внимателно да го следи однесувањето на БДП, а промените во неговиот тренд кореспондираат со промените во режимот на бизнис циклусот (односно рецесии и експанзии).

Ова укажува на исклучителното значење и корисност на композитниот индикатор на совпаѓање за секоја една економија па и за Република Македонија. Со тоа детално разработената методологија која се користи при градење на композитниот индикатор на совпаѓање, конкретно прикажаниот

пример за пресметка на овој индикатор во случајот на Хрватска како и толкувањето на тие резултати се очекува дека во иднина ќе ја поттикнат и олеснат примената на овој индикатор во оценувањето на тековните состојби во бизнис циклусот и во Република Македонија. Со градењето на овој индикатор во Република Македонија ќе може да се толкуваат (интерпретираат) месечните промени на вредноста на индексот и да се претстават согледувањата добиени од анализата на индексот, со што ќе може да се види во која фаза од економскиот циклус се наоѓа економијата и кои се клучните точки каде е потребно да се интервенира во иднина. Тоа секако ќе им помогне многу на потрошувачите, бизнис лидерите и креаторите на политиката да се запознаат со тековната состојба на економијата и насоката во која би можела да се движи економијата, со што на посоодветен начин ќе може да се дефинираат економските политики.

18.05.2017 година

С к о п ј е

Главни истражувачи:

д-р Биљана Ангелова

д-р Искра Станчева-Гигов
